

**SAULĖS
KRAŠTAS**

Žydų kultūra ir atmintis Šiaulių krašte

600

TURINYS

Šiaulių miestas	4
Radviliškio rajonas	11
Pakruojo rajonas	15
Joniškio rajonas	19
Akmenės rajonas	22
Kelmės rajonas	24
Kitos lankytinos vietos	26
Šiaulių regiono žemėlapis	27

LEIDINIO SUDARYTOJAI:

Šiaulių turizmo informacijos centras ir istorikas, kelionių vadovas Rolandas Pupinis.

LEIDINĮ PARENGĖ:

Šiaulių turizmo informacijos centras,
Joniškio istorijos ir kultūros muziejus,
Pakruojo rajono savivaldybės Juozo Paukštelio biblioteka,
Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka,
Akmenės krašto muziejus,
Šiaulių rajono turizmo ir verslo informacijos centras.

LEIDINIO RENGIMĄ IR LEIDYBĄ FINANSUOJA

Lietuvos kultūros taryba ir Šiaulių miesto savivaldybė.

PROJEKTO KONSULTANTAS

Šiaulių „Aušros“ muziejus.

VIRŠELIO NUOTRAUKŲ AUTORIS

Rolandas Parafinavičius.

NUOTRAUKŲ AUTORIAI:

Arūnas Baltėnas, Gitana Maasienė, Rita Masiulienė,
Rolandas Parafinavičius, Rolandas Pupinis.

PANAUDOTA

Šiaulių „Aušros“ muziejaus,
Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus,
Kelmės krašto muziejaus,
Joniškio istorijos ir kultūros muziejaus,
Radviliškio turizmo informacijos centro,
Muziejaus „Dingęs štetlas“,
Žagarės regioninio parko direkcijos archyvų nuotraukos.

SPAUSDINO

UAB „Spaudos praktika“.

Visa istorija yra žmogaus gyvenimas

Šiaulių krašto istorija yra visų to krašto žmonių istorija. Lietuviai, latviai, vokiečiai, rusai, žydai – jų gyvenimo paliktais pėdsakais sekame ir XXI amžiuje. Vieni iš jų ryškesni, kiti nuėję užmaršties keliu, dar kitų pėdsakų tik kontūrai bematyti. Štai prekeiviai, siūlantys beigelius ir silkę, pro šalį einantis rabinas, į „Talmud Toros“ mokyklą bėgantis berniūkštis – visur pilna gyvybės ir klegesio. Tai buvo kasdienis mūsų krašto miestų ir miestelių vaizdas. Prieš 80 metų bemaž 40 proc. Šiaulių krašto miestų ir miestelių gyventojų sudarė žydų kilmės gyventojai. Savita ir ypatinga, kartais paslaptinga ir nesuprantama, bet vis dėlto tai buvo visų mūsų bendruomenė. Holokaustas beveik sunaikino gausią Lietuvos žydų bendruomenę, bet, kaip prieš 2000 metų kalbėjo Horacijus, *Non omnis moriar*, t. y. ne visas numiriau. Ne visas numiriau, nes liko tie, kurie atsimena, liko ir materialusis paveldas. Esame ir mes visi, kartu su nedidele Šiaulių krašto žydų bendruomene pajėgūs priimti ir pažinti ypatingą Šiaulių, Radviliškio, Pakruojo, Joniškio, Akmenės ir Kelmės žydų bendruomenių paveldą, jų istoriją.

Tad kviečiame keliauti. Keliauti per žmonių istorijas, įgavusias ir materialų pavidalą, per istorijas, kurias galima paliesti rankomis, išvysti akimis, pajusti jų skonį, išgirsti jas širdimi.

Šiame leidinyje pristatome Šiaulių, Radviliškio, Pakruojo, Joniškio, Akmenės ir Kelmės žydų bendruomenių palikimą. Garsūs žydų kilmės žmonės, architektūrinis ir kulinarinis paveldas, įdomybės ir maršrutai, gausios nuotraukos ir patrauklus dizainas šį leidinį paverčia ypatingu kelionių vadovu. Atverskime pirmuosius puslapius, atverskime Šiaulių krašto žydų istoriją ir pasinerkime į ypatingą kelionę!

Chaimas Frenkelis – Lietuvos Rotšildas

Ar esate girdėję apie pačią sėkmingiausią verslo istoriją Lietuvoje? Viskas prasidėjo prieš 130 metų. Ukmergiškis Chaimas Frenkelis prie užtvėnto Kulpės upelio 1887–1889 m. pradeda statyti būsimo fabriko mūrinius pastatus. Fabriko, greitai tapusio vienu didžiausių Rusijos imperijos odos ir avalynės

fabrikų. Fabriko, gaminusio odinius vidpadžius visai Rusijos imperijos kariuomenei. Paskaičiuokime, kaip tai atrodytų šiandien. Ch. Frenkelis verslą pradėjo investuodamas 200 tūkst. eurų. Po 25 metų fabriko metinė apyvarta siekė 560 mln. eurų. Verslo pradžioje Ch. Frenkelio odos dirbtuvėje dirbo 10 žmonių, po 25 metų – 800! Visas Ch. Frenkelio turtas 1914 m. buvo vertinamas maždaug 1 mlrd. eurų.

Ch. Frenkelis buvo ne tik genialus verslininkas, bet ir visuomeniškas žmogus, mecenatas. Jis įkūrė Šiaulių ugniagesių komandą, pastatė „Talmud Toros“ mokyklą, senelių prieglaudą, sinagogą, žydų ligoninę. Ch. Frenkelis buvo šiuolaikiškas žmogus: 1908 m. jis pasistatė modernią vilą, kurioje buvo daug naujovių: vandentiekis, centrinis šildymas, elektra, telefonas. Ch. Frenkelio odos fabrike 1894 m. jau veikė telefonai, buvo įrengtas garo katilas, vėliau – elektros varikliai. Ch. Frenkelis Šiaulių miestą išgarsino kaip pasaulinio lygio pramonės centrą. Pirmasis pasaulinis karas nutraukė Ch. Frenkelio svaiginančios sėkmės istoriją, bet nesunaikino jo legendos ir atminties.

Aplankykite Šiaulius, sustokite prie Ch. Frenkelio paminklo ir pamatykite žmogų legendą, žvelgiantį į savąjį fabriką. Pamatykite šiaulietį, pagavusį sėkmės paukštę!

” AR ŽINOJOTE?

Jidiš kalba, kuria kalbėjo didžioji dalis Vidurio ir Rytų Europos žydų, yra viena iš germanų kalbų? Jidiš kalba susidarė viduramžių (X–XIV a.) vokiečių aukštaičių tarmės pagrindu. Kalba yra užrašoma hebrajiškais rašmenimis, joje yra 10–15 proc. hebrajiškų ir aramėjų kalbos žodžių. Iki Holokausto jidiš kalba kalbėjo apie 11–13 mln. žydų, šiuo metu tokių yra apie 1,5 mln.

1. Chaimo Frenkelio vila ir parkas

Kviečiame apsilankyti gražiausiame Šiaulių miesto pastate – Ch. Frenkelio viloje. Tai 1908 m. statytas nuostabaus grožio secesijos stiliaus namas. Ypatinga pastato kompozicija: iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad čia stovi du suglausti namai. Vidinėje teritorijos dalyje yra iš dalies išlikęs parkas, kurio centre stovi puošnus fontanas-baseinėlis. Po Pirmojo pasaulinio karo gyvenamąjį namą, kaip ir fabriką, paveldėjo Chaimo sūnus Jokūbas Frenkelis. 1920 m. dalį gyvenamojo namo jis atidavė žydų gimnazijai, veikusiai iki karo. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, nesugriautame name 1944 m. įsikūrė karo ligoninė, veikusi iki 1993 m. rugpjūčio. Šiuo metu pastate įsikūręs Šiaulių „Aušros“ muziejus.

Greta gausių muziejaus ekspozicijų yra ir ekspozicija, skirta Frenkelių šeimai – „Žydų paveldas Šiauliuose: pirkliai Frenkeliai“. Muziejuje vyksta lankytojų pamėgta ir gausiai lankoma edukacinė programa „Košerinio maisto paslaptys“. Šios edukacijos metu dalyviai supažindinami su košerinio maisto ypatumais ir ruošimo specifika, vaišinami tradiciniais žydų valgiais: vištinės sultiniu su kukuliu iš macų (*maca kneidl*), saldžiu jautienos troškiniu su džiovintomis slyvomis, saldumynais iš morkų (*imberlach*), vištų kepenėlių paštetu (*gehackte leber*).

Vilniaus g. 74, Šiauliai
55.925489, 23.327959
+370 41 524389
ausrosmuziejus.lt

2. Šiaulių Chaimo Frenkelio odų fabriko darbuotojų sinagoga

1907 m. Ch. Frenkelis prie fabriko vietoj buvusios medinės sinagogos pastatė dviejų aukštų mūrinę sinagogą. Pirmame pastato aukšte buvo patalpos, skirtos melstis vyrams, antrame – moterims. Pusrūsyje įrengtas butas sinagogos tarnui, tvarkiusiam ir prižiūrusiam pastatą, kvietusiam žydus į

pamaldas. Sinagoga buvo skirta fabriko darbininkams, bet švenčių metu čia rinkdavosi žydai iš aplinkinių kvartalų, net iš Šimšės. Po 1941 m. nacionalizacijos sinagoga buvo pertvarkyta į sporto salę, pakeistas jos vidaus patalpų planas, užmūryta dalis langų, sunaikintas aron kodešas, cokoliniame aukšte įrengtos buitinės patalpos. Beveik nepakito tik pastato išorės vaizdas. Tai vienintelė išlikusi sinagoga Šiauliuose su būdingomis sinagogų architektūrai formomis.

Vilniaus g. 68, Šiauliai
55.925104, 23.332622

3. „Talmud Toros“ labdaringa pradžios mokykla ir maldos namai

„Talmud Toros“ mokykla atidaryta Šiauliuose 1899 m., siekiant žydų vaikams suteikti tikybos ir pradžiamokslio žinių. Erdvus dviejų aukštų mūrinis mokyklos pastatas statytas stambaus Šiaulių fabrikančio Ch. Frenkelio lėšomis. Mokykloje mokė religinių ir pasaulietinių dalykų, hebrajų kalbos ir rašto.

„Talmud Toros“ mokykla buvo išlaikoma iš kasmetinės subsidijos, paaugotų lėšų ir pajamų, gaunamų iš visuomeninės pirties bei Ch. Frenkelio verslo. 1902 m. mokyklos personalą sudarė 4 nuolatiniai mokytojai, mokėsi 116 moksleivių. Po Pirmojo pasaulinio karo „Talmud Toros“ pavadinimas buvo pakeistas Žydų mokyklos vardu. Jos direktorius rabinas Pinkus Hofenbergeris palaikė mokykloje judaizmo dvasią. Dauguma čia dirbusių mokytojų priklausė sionistų organizacijoms.

Stoties g. 11, Šiauliai
55.926856, 23.311147
+370 41 595850

4. Nuroko Cemacho Volpės (dab. „Valerijono“) vaistinė

Ar galite įsivaizduoti, kad šioje vietoje vaistinė veikia jau 150 metų?! Provizorius Nurokas 1870 m. gavo leidimą įsteigti Šiauliuose trečią vaistinę, kurią, vos tik įkūręs, pardavė provizoriui Limbergui. 1900 m. ji jau buvo Cemacho Volpės vaistinė. Joje dirbo provizorius, vaistinės vedėjas ir trys mokiniai. 1934 m. Cemachui mirus, vaistinės vedėju ir savininku tapo jo sūnus Ilja Volpė. Ilja buvo labai protingas ir išsilavinęs žmogus – gamtos mokslų daktaras, turėjęs chemiko, vaistininko, bakteriologo ir maisto analitiko kvalifikacijas, mokėjęs rusų, vokiečių, lietuvių, jidiš, prancūzų ir hebrajų kalbas. 1948 m. buvusioje C. Volpės vaistinėje įkurta vaistinė Nr. 123, kuriai 1992 m. suteiktas „Valerijono“ vardas. Kviečiame užsukti į C. Volpės vaistinę ir pasivaišinti kvapnios arbatos puodeliu, prisiliesti prie senųjų Šiaulių miesto istorijų.

Vilniaus g. 173, Šiauliai
55.930350, 23.316563

+370 41 432646
valerijonas.lt

5. Gydytojo Simono Volperto namas

Tai vietinės reikšmės architektūros paminklas. Nuo 1988 m. čia įsikūrusi Šiaulių apskrities žydų bendruomenė šį pastatą suvokia kaip neatskiriamą savo istorijos ir kultūros simbolį. Namą pastatytas 1930–1934 m. odos ir venerinių ligų gydytojui Simonui Volpertui. Jis šio namo antrame aukšte įkūrė kliniką, kurioje 1931 m. veikė vienas iš pirmųjų Baltijos šalyse rentgeno aparatas. Dabar tai Šiaulių žydų bendruomenės namai. Bendruomenė yra aktyvi, drauge švenčia žydiškas šventes, mini žydų tautai reikšmingas datas, vykdo įvairius kultūrinės veiklos projektus, bendradarbiauja su Šiaulių universitetu, teikia ir skirsto socialinę paramą.

P. Višinskio g. 24, Šiauliai
55.927846, 23.314317
+370 41 426796

6. Venclauskių namai

Venclauskių namai statyti apie 1925–1927 m. kaip gyvenamasis namas, kurį projektavo vienas geriausių tarpukario modernizmo architektūros kūrėjų architektas Karolis Reisonas (1894–1981). Rūmai priklausė žymių lietuvių tautinio judėjimo ir Lietuvos valstybės atkūrimo veikėjų, garsių visuomenininkų

ir kultūrininkų, daugybės pamestinukų ir našlaičių globėjų, žydų gelbėtojų Stanislavos (1874–1958) ir Kazimiero (1880–1940) Venclauskių šeimai. Šeima name gyveno iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Tarpukariu ištaigingas ir erdvus pastatas nebuvo naudojamas tik Venclauskių šeimos reikmėms. Pirmame ir cokoliniame pastato aukštuose buvo įsikūrusi Venclauskių šeima, o kiti du pastato aukštai buvo nuomojami. Kurį laiką antrame pastato aukšte gyveno prekybininko, Danijos konsulo Vlado Masiulio šeima. 1929–1935 m. čia veikė Danijos konsulas. Trečiame mansardiniame aukšte gyveno nuomininkai, daugiausia žydai. Antrojo pasaulinio karo metais dalį patalpų savininkai turėjo atlaisvinti čia įsikūrusioms okupacinių režimų saugumo struktūroms. Pokariu rūmai kurį laiką priklausė NKVD, o šeštojo dešimtmečio viduryje buvo perduoti Šiaulių „Aušros“ muziejui.

Kaip neįmanoma nuneigti Venclauskių šeimos svarbos kuriant ir stiprinant nepriklausomą Lietuvą, taip negali likti nepastebėtas ir jų indėlis gelbstint žydus per Holokaustą. Jad Vašem instituto Iz-

raelyje duomenimis, Stanislavos Venclauskienės ir jos dukrų Gražbylės ir Danutės pastangomis buvo išgelbėti 8 žydų tautybės asmenys. Tačiau tokių, kurie, globojami Venclauskių, turėjo viltį išgyventi, buvo gerokai daugiau. Į Venclauskių namus per cokolinio aukšto langą žydai neretai įsmukdavo tiesiog nusiprausti ar gauti maisto kąsnį, kai kurie iš jų čia buvo trumpiau ar ilgiau slepiami. Varpo gatvėje Danutės Venclauskaitės įsteigtose siuvinio dirbtuvėse prieglobstį ir darbo rado apie 70 žydžių moterų iš Šiaulių geto. Siekdama užtikrinti dirbtuvių veiklą ir darbą žydėms moterims, D. Venclauskaitė klastojo dirbtuvių ataskaitas: nurodydavo, kad jos veikia tikrai pelningai, o visus pelno mokesčius dengė iš savo šeimos biudžeto. Turėdama leidimą patekti į getą, D. Venclauskaitė neretai išsiruodavo ten gerokai „papilnėjusi“ ir grįždavo „sulysusi“, o tai reiškė, jog kiekvieną kartą ji asmeniškai rizikuodavo nešdama geto gyventojams po drabužiais paslėptą maistą. Už drąsą ir pasiaukojimą gelbstint žydus Antrojo pasaulinio karo metais, 1995 m. Stanislavai Venclauskienei (po mirties) ir

jos dukroms Gražbylei ir Danutei suteikti Pasaulio tautų teisuolio vardai. Visos trys (Stanislava ir Danutė po mirties) 2000 m. buvo apdovanotos Lietuvos Respublikos valstybiniu apdovanojimu – Žuvančiųjų gelbėjimo kryžiumi.

Vytauto g. 89, Šiauliai
55.927719, 23.315667
+370 41 524391
ausrosmuziejus.lt

7. Buvusi Šiaulių žydų ligoninė

1843 m. Šiaulių žydų bendruomenė įsteigė ligoninę mediniame name, o paskui ją perkėlė į naujai pastatytą pastatą Pagyžių g. 1. Visą ligoninės kompleksą sudarė mūrinis dviejų aukštų 3700 m² pastatas ir dar du mediniai pastatai, kuriuose buvo vaistinė, chemijos laboratorija, skalbykla, patalpos inventoriui laikyti. Visi pastatai pastatyti 5903 m² ploto sklype. 1915 m. vokiečiai žydų ligoninėje įsteigė miesto ligoninę. Tarpukariu žydų bendruomenė nutarė šioje ligoninėje leisti gydytis ir lietuviams. Pastatas buvo išnuomotas miesto savivaldybei. Šiuo metu čia įsikūręs odontologijos centras.

Vytauto g. 101, Šiauliai
55.928419, 23.313394

8. Milšteino cukrainė (dab. Kavos ir arbatos namai „Presto“)

Namas statytas 1910 m., tuometinis jo adresas – Kalėjimo ir Bažnyčios gatvių kampas. Iki Pirmojo pasaulinio karo šioje vietoje stovėjo didžiulis trijų aukštų pastatas, priklausęs Kopeliui Zivui. Pirmame šio namo aukšte buvo įsikūrusi labai stambi Karolio Savičiaus prekybos įmonė su daugeliu

skyrių – nuo vyno iki knygų. 1921 m. Stasys Pocius buvusio Zivo namo griuvėsių vietoje pastatė mūrinį trijų aukštų su mansarda ir rūsiu namą. Po dešimties metų namą už 250 tūkst. litų įsigijo verslininkas Boleslovas Stankus.

Tarpukariu pirmame namo aukšte veikė nedidelės krautuvėlės, kirpykla, juvelyrų brolių Šapiro parduotuvė. Šiame aukšte įsikūrė ir šiauliečių pamėgta Milšteino cukrainė. Cukrainė mieste garsėjo čia įrengtu liftu, kuriuo iš rūsyje esančios virtuvės patiekalai būdavo iškeliami į viršų. Antrame pastato aukšte veikė Piliečių klubas. Tre-

čiame aukšte buvo įrengtas viešbutis. Pastatas nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą. Sovietmečiu rekonstruojant pastatą jis sumažintas. Name įrengti butai ir prekybos patalpos. 1992 m. namo nuosavybė grąžinta B. Stankaus anūkei. Pirmame pastato aukšte nuo 2001 m. miesto gyventojus ir svečius apsilankyti kviečia „Presto“ kavinė ir parduotuvė.

Vilniaus g. 134, Šiauliai
55.930956, 23.316348
+370 615 10316

Kopelis Simelovičius – Šeduvos Šagalas

Muziejaus „Dingęs Štetlas“ vyriausioji kuratorė Milda Jakulytė-Vasil pasakoja, kad Kopelis Simelovičius (Kopel Simelowitz; 1900–1943) gimė Šeduvoje, tuometinėje Kauno gubernijoje. Jo tėvai buvo paprasti miestelio gyventojai: mama rūpinosi namais ir šeima, tėvas bandė sudurti galą su galu –

buvo miestelio vandens nešėjas. Per Pirmąjį pasaulinį karą, 1915 m., Kauno gubernijos žydai buvo Rusijos caro valdžios priversti pasitraukti į imperijos gilumą. Jaunasis Kopelis pasitraukė į Vitebską, Marko Šagalo (Marc Chagall) gimtinę, ten 1916–1919 m. mokėsi pas dailininką Jehudą Peną (Yehuda Pen). Pastarasis buvo ir Šagalo mokytojas. Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, K. Simelovičius grįžo į Šeduvą. Grįžęs įsidarbino miestelio naujai įkurtoje „Tarbut“ pradinėje žydų mokykloje (su dėstomąja hebrajų kalba). Pagrindinis jo darbas buvo dailės mokytojo, bet neretai trūkdavo mokytojų, todėl jis mokydavo mokinius gimnastikos. Neatsisakydavo patreniruoti ir Šeduvos „Makabi“ klubo jaunuolių. 1924 m., po mamos mirties, Kopelis emigravo į Palestiną, ten kurį laiką vertėsi fotografo amatu. Vis dėlto Pales-

tinis klimatas jam buvo netinkamas. Darbą Europoje pasiūlė dėdė Šmuelis Beras, turėjęs kiaušinių verslą Londone ir Šanchajuje. Po trumpų mokymų Kopelis pradėjo dirbti savo dėdės dukterinės įmonės finansų vadovu Belgijoje, Gento mieste. 1931 m. šiam biurui užsidarius, K. Simelovičius grįžo prie savo jaunystės aistros – dailės ir 1932–1937 m. studijavo Gento dailės akademijoje. Savo pirmąją parodą surengė 1935 m., vėliau įkūrė dailės studiją. K. Simelovičiaus darbų nėra išlikę daug, tačiau tuose, kuriuos galima pamatyti, nesudėtinga įžvelgti šagališką braižą – ne veltui abiejų dailininkų mokykla buvo ta pati. Prieš pat prasidedant Antrajam pasauliniam karui, 1939 m., Kopelis įgijo Belgijos pilietybę. 1943 m. jis buvo areštuotas ir išsiųstas į koncentracijos stovyklą Belgijoje, vėliau – į Aušvicą, kur ir žuvo.

9. Lenceno namas-parduotuvė

Tikslių duomenų nėra, bet manoma, kad šio pastato savininkai buvo žydai. Pirmojo pasaulinio karo metais dabartinė Vasario 16-osios gatvė vadinosi Stoties gatve. Joje iki šiol tebestovi „Raudonasis restoranas“. Restorano interjeras buvęs standartinis: dideli mediniai stalai, kėdės ir suolai, apšvietimas – žibalinės lempos. Bet

virtuvė garsėjo itin gardžiais patiekalais.

Vėliau šiame pastate veikė medžiagų parduotuvė, kompiuterinė.

Vasario 16-osios g. 17,
Radviliškis
55.806463, 23.539214

10. Šeduvos vilnų karšykla

Apie pirmąjį Šeduvos karšyklos-verpyklos savininką žinoma tik tiek, kad jis buvo žydas. Manoma, kad būtent jis prieš daugiau nei šimtą metų iš Anglijos parsigabeno vilnų karšimo ir verpimo mašinų. Šeduvos vilnų karšykla saugoma valstybės kaip kultūros vertybė. Objektą sudaro verpyklos statinys ir verpimo technologinė įranga.

Panevėžio g. 19,
Šeduva,
Radviliškio r.
55.755861,
23.760626

11. Šeduvos žydų kapinės

2013–2014 m. įgyvendinant projektą „Dingęs štetlas“ restauruotos miestelio Žvejų gatvėje esančios senosios Šeduvos miesto žydų kapinės, užimančios 1,3 ha. Šiose kapinėse žydų kilmės šeduviai buvo laidojami iki Antrojo pasaulinio karo, jų teritorijoje rasta apie 1,3 tūkst. paminklų ar jų dalių. Restauravus paminklinius akmenis iš 800 kapų, identifikuoti 400, kurių seniausias – 1812 m., vėliausias – 1936 m. Neatstatomi ir neatpažįstami antkapių fragmentai ir jų dalys buvo sudėti į Dovydo žvaigždės formos skulptūrinę kompoziciją – lapidariumą.

Žvejų g., Šeduva,
Radviliškio r.
55.74779, 23.77158

12. Paminklas Šeduvos žydams

2015 m. spalio 9 d. Šeduvos centre atidengtas skulptoriaus Romo Kvinto paminklas, skirtas višioms Šeduvos žydams. Jaunos mergaitės skulptūra stovi prieš aukštą stelą, ant kurios trimis

kalbomis užrašyta „Šeduvos žydams“. Miestelis greitai priėmė šią skulptūrą. Abstrakčiam vietos mirusiųjų skaičiui ji suteikia žmogišką veidą.

Laisvės a., Šeduva, Radviliškio r.

13. „Dingęs štetlas“ – Šeduvos žydų muziejus

Šalia restauruotų senųjų Šeduvos žydų kapinių statomas muziejus „Dingęs štetlas“. Čia bus atkurtas kažkada vienos didžiausių Europoje žydų diasporos miestelių gyvenimas. Remiantis tikromis Šeduvoje gyvenusių žydų istorijomis bus pristatytas tipinės Lietuvos žydų šeimos gyvenimas ir tradicijos, litvakų

mokslo reikšmė, kultūriniai, socialiniai ir politiniai judėjimai, jų plėtojami verslai ir veiklos. Muziejaus lankytojai susipažins su tragiška Lietuvos ir Šeduvos istorijos dalimi.

Iš Šeduvos yra kilę ir buvusio Izraelio prezidento Chaimo Herzogo seneliai bei Izraelio ministro pirmininko Benjaminio Netanyahu senelė.

AR ŽINOJOTE?

Būsimas Šeduvos žydų muziejus „Dingęs štetlas“ jau yra įtrauktas į prestižinį Europos memorialinių vietų sąrašą, kurį pildė Berlyne esančio Holokausto memorialo informacinis centras.

14. Žydų žudynių vietos Šeduvos apylinkėse

Šeduvos apylinkėse nustatytos trys žydų žudymo vietos Pakutenių ir Liaudiškių miškuose. Jose 1941 m. rugpjūčio mėnesį buvo nužudyta visa Šeduvos miestelio žydų bendruomenė – beveik 700 žmonių. 2014–2015 m. po vykdyto uždaro konkurso trijose masinių Šeduvos žydų žudynių vietose

sutvarkyta aplinka, iškilo nauji skulptoriaus R. Kvinto paminklai: „Šviesos žvaigždės buveinė“, „Duryš“ ir „Spindulys-Žvaigždė“.

Žudynių vietos:

Pakutenių k., Šeduvos m. sen.,
Radviliškio r. (55.692267, 23.780883),

Liaudiškių miškas, Gimbogalos
girininkija (146 kv.), Baisogalos sen.,
Radviliškio r. (55.695617, 23.653833),

Liaudiškių miškas, Gimbogalos
girininkija (140 kv.), Baisogalos sen.,
Radviliškio r. (55.692100, 23.660750).

Markas Šreiberis – gerasis daktaras

Kiekvienas esame girdėję apie daktarą Aiskaudą, kuris buvo realus žmogus – vilnietis gydytojas ir humanistas Cemachas Šabadas. Vilniuje stovi nuostabaus grožio jam skirta skulptūra. Pakruojo miestas irgi turėjo savąjį daktarą Aiskaudą, arba Gerąjį daktarą, kaip vietos gyventojai jį vadino. Tai buvo Markas Šreiberis, gydęs žmones ir daręs stebuklingus, laiką pralenkusius darbus. Apie 1935 m. Emilijai buvo penkeri, kai ji su broliu išėjo į ganyklą perkelti ožkų. Brolis turėjo pasiėmęs kirvuką ožkų kuolams į žemę sukalti, kuriuo kapojo žolę. Taip kapodamas netyčia perkirto Emilijai pirštą. Kirviu nukirstas pirštas laikėsi tik ant odos gabalėlio. Emilijos tėvas iš pradžių norėjo nupjauti tą odele, bet mama aprišo sužeistą pirštą, o tėvas nuvežė Emiliją į Pakruojį pas daktarą Marką Šreiberį. Emilija prisimena, kaip tėvas ją laikė pasisodinęs ant kelių, o daktaras pirštą prisiuvo. Kai baigė operaciją, tėvas pasiteiravo, kiek turįs sumokėti, bet daktaras pasakė: „Tokia maža mergaitė taip skaudžiai nukentėjo – nieko mokėti nereikia.“

Tai tik viena iš daugelio istorijų apie gerąjį gydytoją Marką Šreiberį, kurio gyvenimas, kaip ir jo šeimos, pasibaigė 1941 metais. Praėjus 80 metų bemaž kiekvienas Pakruojo miesto gyventojas vis dar atmena gerąjį gydytoją Marką. Išliko jo gyvenamasis namas ir ambulatorija, jo vardu pavadinta gatvė, kurioje jis gyveno.

15. Pakruojo sinagoga

Pradėję kurtis XVIII a., Pakruojyje žydai sudarė apie 70 proc. vietos gyventojų. 1801 m. čia iškilo monumentali medinė sinagoga, kuri šiandien yra viena iš labiausiai lankomų Pakruojo objektų. Seniausia iki šių dienų Lietuvoje išlikusi medinė sinagoga (dar vadinama šule) stovi ant Kruojos upės kranto, sklypo gilumoje, atokiau nuo pagrindinės gatvės. Į Kranto gatvę ir į upelį pastatas atgręžtas šiaurės fasadu. Sinagoga buvo vasarinė, nešildoma. Pagrindinėje patalpoje stovėjo aron kodešas ir bima: išskirtinai puošnūs, drožinėti iš medžio ir dažyti. Abu šie statiniai, deja, neišliko. 1885 m. sinagogoje vyko remontas: vietos žydų bendruomenės iniciatyva pastato vidus buvo perdažytas ir iškljuotas popieriniais tapetais. Kaip atrodė sinagogos interjeras po remonto, matyti 1938 m. kalbininko

Chackelio Lemcheno užfiksuotose fotografijose jo apsilankymo tuo metu dar veikusiuose žydų maldos namuose metu. Ch. Lemcheno fotografijų negatyvai rasti Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Po Antrojo pasaulinio karo, kai nebeliko Pakruojo žydų bendruomenės, sinagogos paskirtis pasikeitė: kurį laiką čia buvo kino teatras, vėliau sporto salė, švietimo skyriaus sandėliai. 2009 m. pastate kilo didelis gaisras. Sinagogos prikėlimą naujam gyvenimui inicijavo Pakruojo rajono savivaldybė. Pastatui restauruoti skirta pinigų iš tarptautinio EEA Grants fondo ir Lietuvos valstybės biudžeto. 2017 m. Pakruojo sinagoga buvo restauruota ir atverta visam pasauliui. Tai vienintelė tokio puošnumo ir tokio dydžio medinė sinagoga Rytų Europoje. Nuostabiai atkurti dangaus mėlio sienų tapetai, lubose išpaišyti

spalvoti žvėrys, o kur dar mistinis Biblijoje minimas gyvūnas Leviatanas – gyvatė, ryjanti savo uodegą. Pakelkite akis aukštyn į lubas ir išvyskite dangaus link važiuojantį traukinį!

Sinagogos antrame aukšte veikia Pakruojo

krašto žydų bendruomenių istorijos ir kultūros ekspozicija.

Kranto g. 8, Pakruojis
55.979236, 23.849819
+370 675 27613

16. Senoji Pakruojo gaisrinės stoginė

XX a. pradžioje Pakruojo miestelyje suburta ugniagesių draugija. 1928 m., atsirandant vis daugiau gaisro gesinimo priemonių, buvo pastatyta gaisrininkų stoginė turimam inventoriui laikyti ir patalpos būdinčiam. Įrengta salė. Ugniagesių stoginės pastato salė anuomet naudota ir miestiečių reikmėms –

šokiams, vaidinimams, nes į parapijos namus kitų religinių bendruomenių nariai neidavo, o čia galėdavo rinktis ir lietuviai, ir žydai, ir kitų tautybių žmonės. Gaisrinės sargas turėjo telefoną. Kilus gaisrui sargas pūsdavo specialių varinį trimitą. Prieš karą jau buvo įtaisyta ranka sukama sirena. Bėgant metams keitėsi gaisrinės planas. Buvo nugriauta senoji gaisrinė – liko tik stoginė, salė pertvarkyta į garažą. Pastato unikalumą iliustruoja faktas, jog Pakruojo gaisrinės replika eksponuojama Rumšiškinių liaudies buities muziejuje. Šiuo metu pastatas renovuojamas ir greitai laiku pakruojiečiai galės didžiulis dar vienu atkurtu objektu.

Laisvės g. 10, Pakruojis
55.977984, 23.850229

17. Pakruojo štetlas

Žydiškoji Pakruojo dalis (štetlas) buvo suskirstyta į neturtingųjų ir turtingųjų kvartalus. Dariaus ir Girėno gatvėje, palei visą upės krantą, gyveno vargingieji žydai, vertęsi įvairiausia veikla: prekyba, amatais. Šiandien gatvė unikali savo išlikusiu žydišku paveldu: gatvė siaura, dauguma namų išliko mažai

tepakitę. Vargingųjų žydų kvartalas baigiasi ties buvusią štetlo ligoninę ir pirmosiomis kapinėmis (žydų laidojimo vieta iki 1800 m.). Antrosios žydų kapinės yra už poros kilometrų nuo Pakruojo esančiuose Linksmučiuose. Vargingųjų štetlo gyventojų gatvėje gyveno garsusis gydytojas Markas Šreiberis, štetlo bendruomenės švyturys rabinas Icakas-Cvi Česhnovskis (Ošeris Čekovskis), žydų liaudies banko įkūrėjas, Feivelis Kremeris, atsarginis gyvulių skerdikas. Gatvėje veikė Liekės Burmonienės vaistinė, degtinės monopolis, mik-

va (ritualinis baseinas), košerinė žydų mėsinė, mokykla.

Dabartinė Vytauto Didžiojo gatvė – štetlo erdvė, kurioje vykdavo turgūs, veikė brangios parduotuvės, gyveno turtingieji žydai. Gatvė buvusi labai triukšminga. Štetlas tęsėsi iki pat katalikų bažnyčios. Čia veikė daug specializuotų parduotuvių: geležies, drabužių, avalynės. Buvo galima įsigyti tiek vietinės produkcijos, tiek importinių prekių.

Kranto g., Dariaus ir Girėno g.,
Vytauto g., Pakruojis

„AR ŽINOJOTE?

1921 m. Žeimelio gyventojai balsavo, kuriai valstybei – Lietuvai ar Latvijai – jie norėtų priklausyti, o sprendimą, kad miestelis turi priklausyti Lietuvai, nulėmė Žeimelio žydų balsai.

Žeimelyje rabinu dirbo Abraomas Kukas, vėliau tapęs visos Jeruzalės vyriausiuoju rabinu. Abraomo Kuko pirmoji žmona palaidota Žeimelio žydų kapinėse (išlikęs antkapis).

18. Linkuvos sinagoga ir mikva

Manoma, kad žydai Linkuvoje pradėjo kurtis dar XVIII a. pradžioje. 1752 m. Linkuvos parapijos aprašyme minima, kad Linkuvoje tais metais buvo 29 katalikų ir 27 žydų dūmai (sen. kiemai). XVIII a. pabaigoje žydų padaugėjo. Miestelyje pastatyta sinagoga, mikva (ritualinis baseinas). 1883 m. Linkuvoje

kilusio gaisro metu sinagoga sudegė. Jos vietoje linkuviai žydai 1890 m. pastatė naują sinagogą, kuri 1959 m. buvo rekonstruota. Išlikusi vakarinio

fasado skydo viršuje įamžinta 5650 m. data pagal žydų kalendorių. Sinagoga mūrinė, pastatyta iš plytų ir tinkuota, stačiakampio formos, vientiso tūrio, stogas dvišlaitis. Pastatas iki šių dienų išliko, bet interjeras, deja, visiškai sunyko. Liko tik kelios netinkuotos detalės: segmentinius langus puošiantys banguoti sandriškai, frizas, piliastų fragmentai, buvusių angų apvadai. Linkuvos mikva irgi išliko – šiuo metu tai gyvenamasis pastatas.

Ugniagesių g. 2 (sinagoga) ir
Pašvitinio g. 5 (mikva),
Linkuva, Pakruojo r.
56.085725, 23.970197 ir
56.086112, 23.969061

Izraelis Salanteris – moralinio tobulėjimo mokytojas iš Žagarės

Iš Žagarės yra kilęs garsusis rabinas Izraelis Salanteris Lipkinas (1810–1883), religinio judėjimo „Musal“ pradininkas. „Musal“ judėjimu jis bandė sujungti tradicinį, religinį gyvenimą ir modernias haskalos idėjas. Rabinas teigė, kad progresas, gilinimasis ir mokymasis iš savo paties pažinimo neprieštarauja ir nekelia pavojaus tikėjimui bei Toros įstatymams, bet padeda geriau suprasti pasaulį ir tapti sąmoningais judėjais. „Musal“ judėjimas, tiesa, iš dalies reformotas, iki šiol turi pasekėjų – daugiausia tarp Šiaurės Amerikoje gyvenančių žydų, pasakoja „Žydų kultūros paveldo kelio asociacija“. Pasak Izraelio Salanterio mokymo, tik stipri, tikruosius savo troškimus suvokianti ir gebanti save disciplinuoti asmenybė galės paveikti kitus, gebės spręsti socialines problemas.

19. Joniškio sinagogų kompleksas

1823 m. Joniškio žydų bendruomenė šalia miesto aikštės pasistatė Baltąją, vadinamąją vasarinę, sinagogą, kurios išorės formose matyti susipynę vėlyvojo klasicizmo ir romantizmo stilių bruožai. Manoma, kad ji iškilo vietoj buvusios miesto rotušės. Sinagogos eksterjere nėra akivaizdžių judaizmo simbolių, tik

galinių fasadų frontonuose suporuoti maži pusapvalių arkų langeliai primena Dekalogo lenteles. Rytinėje pastato pusėje buvo erdvi vyrų salė, o vakarų – priangis su laiptais į antro aukšto moterų galeriją. Pasakojama, kad ši sinagoga buvo

skirta iškilmingoms progoms, o jos interjerą puošė ištaipyti muzikos instrumentai. 2001–2011 m. Joniškio r. savivaldybės ir Kultūros paveldo departamento lėšomis buvo atlikti Baltosios sinagogos avarinės būklės likvidavimo ir remonto darbai.

Apie 1842 m. iškilo iš raudonų plytų sumūryta žieminė Raudonoji sinagoga. Jos architektūrai būdingi neogotikos elementai, bet, skirtingai nuo Baltosios sinagogos, joje yra daugiau judaistikos ženklų. Rytinėje pastato sienoje yra aron kodešo (hebr. šventoji skrynja) iškyša. Vakarinio fasado frontone sugrupuoti langeliai simbolizuoja Dekalogo lenteles, o jo centre išryškinta Dovydo žvaigždė. Sinagogos vakarinėje dalyje yra priangis su laiptais, vedančiais į moterų galeriją antrame aukšte. Sinagogos salėje atkurtas *aron kodešas* (Toros ritinių laikymo vieta) su Dekalogo lentelėmis iš abiejų jo pusių. Salės sienas puošia tapytos kolonos, o lubos dekoruotos reljefiniais ornamentais ir tapytų gėlių girliandomis.

Baltoji ir Raudonoji sinagogos yra Joniškio istorijos ir kultūros muziejaus padaliniai bei svarbūs miesto reprezentaciniai objektai ir turistų traukos centrai. Kasmet čia vyksta daug įvairių renginių, klasikinės ir populiariosios muzikos koncertų, menininkų kūrybos pristatymų, švenčių ir festivalių.

Miesto a. 4A ir 4B, Joniškis

56.240385, 23.616966

+370 426 52492

joniskiomuziejus.lt

20. Šapočnikų šeimos namai

Joniškyje žydai prekybininkai turėjo vadinamąsias kolonialinių (importinių) prekių krautuves, kuriose prekiaudavo ne tik maisto, bet ir ūkinėmis prekėmis. Duonos ir pyrago gaminiais joniškiečius aprūpindavo nedidelės kepyklėlės, šalia kurių žydai turėdavo įsirengę arbatinę arba cukrainę, kur buvo galima paskanauti šviežių bandelių ir beigelių. Upytės g. 7 pastate, remiantis archyviniais duomenimis, 1932–1937 m. ėjęs Šapočnikas vertėsi kolonialinių prekių pardavimu. Nuo 1938 m. šiame name veikė ir dukros Chienos Šapočnikaitės kepykla ir cukrainė, alkoholinių gėrimų parduotuvė ir alinė. Šios krautuvės ir maitinimo įstaigos buvo įrengtos pirmame pastato aukšte, o antrame gyveno žydų šeima.

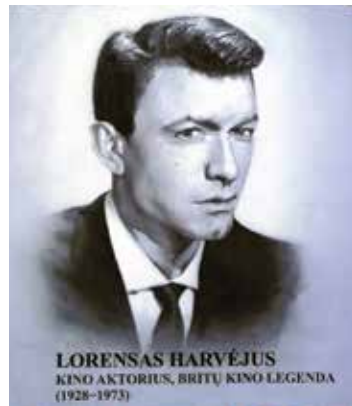
Upytės g. 7, Joniškis

56.240732, 23.617173

21. Aktoriaus Lorenso Harvėjaus portretas

Freskoje įamžintas Lorencas Harvėjus (Laurence Harvey) – iš Joniškio kilęs pasaulinio garso aktorius ir britų kino legenda. Jo tikrasis vardas Zvi (Hiršas) Mošė Skiknė. 1934 m. su tėvais emigravo į Pietų Afrikos Respubliką. Antrojo pasaulinio karo metais tarnavo Pietų Afrikos Respublikos kariuomenės artistų brigadoje. Po karo apsigyveno Anglijoje, studijavo Karališkojoje dramos menų akademijoje. Pradėjo vaidinti kine nuo 1948 m. Prodiuserio ir agento raginamas pasirinko sceninį vardą – Lorencas Harvėjus. Pirmieji jo vaidmenys buvo mažo biudžeto filmuose. 1959 m. L. Harvėjus nominuotas prestižiniam „Oskaro“ apdovanojimui už geriausią vyro vaidmenį filme „Kelias į viršūnes“. L. Harvėjus pelnė garbingų kino apdovanojimų, sulaukė žiūrovų ir kino kritikų pripažinimo. Vaidino populiariuose filmuose su ryškiausiomis kino žvaigždėmis – Elizabeta Teilor (Elizabeth Taylor), Džulija Kristi (Julie Christie), Džeine Fonda (Jane Fonda).

Vilniaus g. 14A, Joniškis
56.238134, 23.612905

22. Naujosios Žagarės sinagogų kompleksas

XVIII–XIX a. sandūroje prie pat Turgaus aikštės Naujojoje Žagarėje pastatytas dviejų mūrinių baltai tinkuotų sinagogų kompleksas. Didesnė ir puošnesnė buvo vasarinė sinagoga (P. Avižonio g. 7A), o mažesnė, bet su įrengta šildymo sistema sinagogoje melstasi šaltuoju metų laikotarpiu (P. Avižonio g. 5A). Sovietmečiu abi Naujosios Žagarės sinagogos perstatytos, pakeistos ir jų funkcijos: žieminėje įrengta ir iki šiol veikia sporto salė bei amatininkų dirbtuvės, o vasarinėje įsikūrusi Žagarės priešgaisrinė tarnyba.

P. Avižonio g. 5A ir 7A,
Naujoji Žagarė, Joniškio r.
56.358087, 23.255231

Chackelis Lemchenas – didysis Lietuvos kalbininkas

Būsimo mokslininkas gimė 1904 m. Papilės miestelyje. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui Lemchenai atsидūrė Penzoje, čia Chackelis pradėjo lankyti gimnaziją, kurią 1923 m. baigė jau Lietuvoje. Tais pačiais metais įstojo į Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą. Studijavo viename kurse su būsimaisiais lietuvių kalbininkais A. Saliu ir P. Skardžiumi.

Ch. Lemchenas parengė pirmą žydų literatūros antologiją lietuvių kalba, kurioje buvo Ch. Lemcheno versti Šolomo Aleichemo ir I. L. Pereco kūriniai. Laisvu nuo darbo metu rengė mokslinį darbą apie lietuvių kalbos įtaką vietinei žydų kalbai. Ši mokslinė studija iki šiol neprarado savo reikšmės, nes joje mokslininkas pateikė daugybę lietuviškų ir žydiškų žodžių, užrašytų gimtojoje Papilėje ir aplinkinėse Žemaitijos vietovėse. Mokytojaudamas Šiauliuose, dalyvavo kraštotyros ekspedicijoje, kurios metu aprašė ir nufotografavo Pakruojo bei kitų miestų ir miestelių sinagogas. Dabar tai didelės mokslinės vertės darbas, nes daugelio pastatų nebeliko. Po karo iki gyvenimo pabaigos Ch. Lemchenas dirbo leidyklose, redagavo įvairių mokslo šakų žodynus. Pats didžiausias Ch. Lemcheno darbas – 1982–1985 m. išleistas 4 tomų rusų ir lietuvių kalbų žodynas, net pustrėčio tomo medžiagą parengė pats Ch. Lemchenas. Jis redagavo akademinę trijų tomų Lietuvių kalbos gramatiką. 1970 m. buvo išleistas Ch. Lemcheno mokslinis darbas apie lietuvių kalbos įtaką Lietuvos žydų kalbai. Ch. Lemchenas mirė 2001 m. Vilniuje.

23. Paminklinis akmuo sunaikintoms Akmenės sinagogoms pažymėti

Paminklinio akmens autorius – skulptorius Antanas Adomaitis. Tai simbolinė sienelė, primenanti apie buvusią ir per karą sudegusią sinagogą, kuri 1941 m. vasarą tapo moterų ir vaikų getu. Du mediniai

vienos šventyklos pastatai buvo tapę sulaikymo, apribojimo vieta, kaip ir vyrų getas Rošos kepykloje – tada Žagarės, o dabar K. Kasakauskio gatvėje.

Stoties g., Akmenė
56.243171, 22.74853

24. Vegerių sinagogos archeologinis kompleksas

Mūrinė sinagoga Vegeriuose pastatyta 1890 m. 1941 m. liepos mėnesį sinagoga uždaryta, o nuo 1945 m. joje veikė kepykla. Daugiau duomenų apie sinagogą nėra, po karo sinagoga turbūt buvo nugriauta, o sklypas naudotas žemės ūkio veiklai. Pagal 1866 m. planą šioje vietoje iki pastatant sinagogą buvo žydų mokykla. Vegerių kaimas žinomas jau nuo 1602 m. 1738 m. čia buvo 15 kiemų, o 1745 m. minimas Vegerių miestas. 1897 m. Vegeriuose buvo 617 gyventojų, veikė mokykla, biblioteka, buvo ugniagesių komanda, valstybės monopolijos degtinės krautuvė ir dar kelios. Vegeriuose gyvenę rusai ortodoksai turėjo savo bažnyčią, žydai – sinagogą, o Romos katalikai – dar XVIII a. pastatytą Šv. Jurgio bažnyčią. 2017 m. archeologinių tyrimų metu aptikta sinagogos, mikvos ir mokyklos liekanų.

Vegerių kaimas, Akmenės r.

56.399777, 22.951278

+370 425 55075

akmenesmuziejus.lt

25. Augustaičių vandens malūnas

Šioje vietoje malūno stovėta jau XIX a. pabaigoje. Dabartinis pastatas mūrytas 1932 m. Jo savininkai ilgą laiką buvo žydai Ševelis Vilkas ir Leiba Kušmanas, vertęsi grūdų, sėmenų ir miltų prekyba. Apie 1938 m., mirus Š. Vilku, malūnas atiteko jo sūnui, kurį 1941 m. rudenį sušaudė vokiečiai. Šaudynės vyko miške. Atlaikiusiame dešimtmečių negandas malūne išliko autentiški įrengimai, malūnas gali malti vandeniu. Jame tebeveikia 1927 m. gamybos švediški valcai, kruopų gaminimo mašina.

Augustaičių g. 1, Papilė, Akmenės r.

56.140197, 22.800606

„ AR ŽINOJOTE?

Kasdienėje kalboje iki šiol vartojame hebrajiškus ir jidiš kalbų žodžius, atėjusius per žydų bendruomenę. Štai keletas puikiai žinomų žodžių: „bachūras“ – hebrajiškai „vaikinas“; „chaliava“ – nuo hebrajiško žodžio „chalev“ – „pienas“; „blatas“ – nuo jidiš-vokiškojo „Die Blatte“ – „lapelis“, „užrašas“, „raštelis“; „chebra“ – nuo hebrajiško žodžio „chevra“, reiškiančio „kompanija“ arba „firma“ ir kt.

Ischokas Meras – Lietuvos rašytojas

Rašytojas Ischokas Meras (1934 m. spalio 8 d. Kelmėje – 2014 m. kovo 14 d. Tel Avive) – vienas žymiausių Lietuvos prozininkų, scenaristų. Tėvas, Jehuda Meras, tarpukario Lietuvoje buvo bankininkas, užėjus sovietams dirbo kasininku. Mama Miriam buvo namų šeimininkė. I. Meras anksti neteko tėvų – 1941-ųjų vasarą Jehuda ir Miriam Merai buvo nužudyti. Ischoką ir jo seserį Janiną pasiėmė tarnaitė Michalina Legantienė. Berniukas kurį laiką ganė gyvulius pas ūkininkę Sankienę, paskui gyveno vėl pas Legantienę. Sesuo slapstė-

si pas Urbelių. Ischoką priimdavo ir vėl greitai perduodavo kitiems žmonėms, kol pagaliau jis atsidūrė gatvėje. Vieną vakarą, kai Ischokas, nežinodamas kur dėtis, verdamas sėdėjo prie kažkieno namų slenksčio, pro šalį ėjo Juozas Dainauskas. Sužinojęs, kad Ischokas yra žydų berniukas, kurio niekas nebenori pas save laikyti ir jau ketina atiduoti valdžiai, Juozas Dainauskas patsivedė Ischoką į namus ir atidavė jį savo žmonai Bronislavai Dainauskienei globoti. Ischokas buvo pavadintas Algirdu Dainausku.

Pirmosios Mero knygos („Geltonas lopas“, 1960; „Lygiosios trunka akimirka“, 1963; „Žemė visada gyva“, 1963; „Ant ko laikosi pasaulis“, 1965) Lietuvoje sutiktos gana santūriai. 1965 m. už romaną „Lygiosios trunka akimirka“ I. Meras buvo pristatytas Respublikinei premijai gauti, kurios tuo metu vis dėlto negavo. Pagal I. Mero scenarijus pastatyti kino filmai „Kai aš mažas buvau“ (rež. Algirdas Araminas, 1968), „Birželis, vasaros pradžia“ (rež. Raimondas Vabalas, 1969), „Maža išpažintis“ (rež. Algirdas Araminas, 1971).

1972 m. I. Meras išvyko gyventi į Izraelį. Rašytojas išlaikė glaudų ryšį su Lietuva, nuolat bendravo su lietuvių rašytojais išeivijoje. 1989–1995 m. buvo neoficialus Lietuvos atstovas Izraelyje. 1995 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi, 2010 m. jam įteikta Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija. Užsienyje I. Meras pelnė vis didesnę populiarumą ir pripažinimą, gavo ne vieną premiją, jo knygos išverstos į daugybę kalbų: estų, vokiečių, jidiš, anglų, rusų, prancūzų, portugalų, italų ir kt. I. Meras visą laiką rašė lietuviškai.

AR ŽINOJOTE?

„Gefilte fiš“ – įdaryta žuvis (lydeka arba karpis), taip mėgstama mūsų krašte, yra vienas iš kultinių žydų patiekalų, išlaikęs šimtmečių išbandymus ir išlikęs beveik nepakitęs iki mūsų dienų. Litvakai įdarytą žuvį ruošia taip: išdarinėja karpį arba lydeką, žuvies filė sumaišo su prieskoniais, prikemša į išdarinėtą žuvies odą arba jos juosteles ir išverda puode kartu su morkomis. Įdaryta žuvis atšaldoma žuvies sultinyje, kuris sustingsta į drebučius, puošiama morkų griežinėliais ir patiekama šalta su krienais. Vilnietės žydės šeimininkės, virdamos tokią žuvį, įdėdavo dar burokėlio gabaliukų, kad sultinys įgautų rausvą atspalvį ir įdomesnę skonį.

26. Paminklas Icchokui Merui Kelmėje

2019 m. minint penktąsias I. Mero mirties metines Lietuvos žydų paramos draugijos iniciatyva Kelmėje, priešais Jono Graičiūno gimnaziją, pastatytas paminklinis akmuo, įamžinęs garsųjį rašytoją. Tais pačiais metais Kelmės rajono savivaldybė aikštę, kurioje stovi šis atminimo paminklas, pavadino Icchoko Mero aikšte.

Raseinių g. 1, Kelmė
55.629823, 22.937416

27. Tytuvėnai – žydų kurortas

Prieškario Tytuvėnai buvo žinomi kaip kurortinis miestelis. Vasaromis atostogauti čia susirinkdavo nemažai žydų. Jie atvykdavo iš Kelmės, Šiaulių, Kauno ir kitų miestų. Nemažai atostogaujančių žydų apsistodavo Pušyno gatvėje. Čia jie nuomojosi kambarius ar net ištikus namus. Mėgdavo vaikščioti po pušyną, maudytis Giliaus ežere,

rengdavo pasilinksminimo vakarus. Tuo metu žydai nieko nedirbdavo. Jiems patarnaudavo lietuviai: pardavinėdavo maisto produktus, įruošdavo poilsia vietas ir kt. Už suteiktas paslaugas žydai dosniai atsilygindavo.

Pušyno g., Tytuvėnai, Kelmės r.
55.594444, 23.202778

28. Celkienės namas-parduotuvė

Kražiuose yra išlikęs pastatas, kuriame iki Holokausto pradžios veikė žydės Celkienės ūkinių prekių parduotuvė. Šiuo metu šiame pastate veikia parduotuvė ir kavinė „Kražita“.

M. Valančiaus g. 42,
Kražiai, Kelmės r.
55.604584, 22.689899

Šiaulių geto vartų paminklinis akmuo

Atminimo lenta Viktorui Deividui Breneriui

Tilžės g. 149, Šiauliai

Šiaulių geto vartų paminklinis akmuo

Trakų ir Ežero gatvių kampas, Šiauliai

Radviliškio žydų kapinės

Dariaus ir Girėno g., Radviliškis

55.82534, 23.51076

Godos Bardonienės vaistinė

Panevėžio g. 3, Šeduva

Maizelių malūnas

Prof. S. Ušinsko g. 10, Pakruojis

Maizelių namas

Vytauto Didžiojo g. 25, Pakruojis

Linkuvos (Paguliankos) žydų kapinės

Plento kaimas, Pakruojo r.

56.10711, 23.98247

Rozalimo sinagoga

S. Nėries g. 2, Rozalimas

55.891028, 23.882489

Joniškio žydų kapinės

Bariūnų k. Satkūnų sen., Joniškio r.

56.259851, 23.644567

Monumentas rabinui Izraeliui

Salanteriui Žagarėje

Miesto a. 37, Žagarė, Joniškio r.

Linkuvos (Paguliankos) žydų kapinės

Rozalimo sinagoga

Atminimo lenta Viktorui Deividui Breneriui

Žodynas

Aron kodešas – Toros ritiniams skirta niša sinagogos rytinėje sienoje.

Chederis – pradinė žydų mokykla, kurioje mokoma hebrajų kalbos ir religijos pagrindų.

Erec Izraelis – Izraelio žemė, šalis arba valstybė.

Haskala – žydų šviečiamasis sąjūdis, siekęs tradicinio žydų mokytoumo ir pasaulietinių žinių sintezės.

Jad Vašem (*Yad Vashem*; hebr. Amžinas vardas) – 1953 m. įkurtas Tautos atminimo institutas, veikiantis Jeruzalėje. Tiria Holokaustą, rūpinasi jo aukų įamžinimu.

Ješiva – tradicinė aukšto lygio žydų religinių studijų mokykla jaunuoliams ir suaugusiems žmonėms.

Košeris – ritualinis daiktų arba valgių švarumas; daiktų arba valgių ritualinio švarumo palaikymo principai; košerinis – atitinkantis kašruto reikalavimus.

Litvakai – žydai, kilę iš istorinių Lietuvos žemių.

Menora – septynšakė žvakidė, Izraelio simbolis.

Mikva – dirbtinis vandens telkinys ritualiniam apsisivalymui; būtina tradicinės žydų bendruomenės institucija.

„Mussar“ – Izraelio Salanterio samprata apie dvasinį žmogaus tobulėjimą, iš kurios išsirutuliojo ypatinga Lietuvos žydų religingumo pakraipa su jai būdinga literatūra, studijų tipu ir meditacine praktika.

Sionizmas – politinis judėjimas, kurio tikslas – atkurti Izraelio valstybę.

Šochet – ritualinis skerdkas.

Štetlas – žydų miestelis Rytų Europoje.

Šulė – sinagoga.

Talmudas – daugiatomis judaizmo religinių raštų rinkinys, vėlyvosios antikos rabinų diskusijų apie žydų įstatymus ir papročius, moralę, istoriją ir kt. sąvadas.

„Talmud Toros“ mokykla – religinė mokykla, lankoma baigus chederį.

Tora – penkios Mozės knygos (Pradžios, Išėjimo, Kunigų, Skaičių ir Pakartoto įstatymo).

Naudinga informacija

Šiaulių regioninis valstybės archyvas

Vilniaus g. 160, 76298, Šiauliai
+370 41 524505
archyvai.lt

Šiaulių apskrities žydų bendruomenė

P. Višinskio g. 24, Šiauliai
+370 41 426796

Restoranas „Žemaitis“

Žydiškų valgių degustacija
Draugystės pr. 25, Šiauliai
+370 686 21030
restoranaszemaitis.lt

ŠIAULIŲ MIESTAS

1. Chaimo Frenkelio vila ir parkas
2. Šiaulių Chaimo Frenkelio odų fabriko darbuotojų sinagoga
3. „Talmud Toros“ labdaringa pradžios mokykla ir maldos namai
4. Nuroko-Cemacho Volpės (dab. „Valerijono“) vaistinė
5. Gydytojo Semiono Volperto namas
6. Venclauskių namai
7. Buvusi Šiaulių žydų ligoninė
8. Milšteino cukrainė (dab. Kavos ir arbatos namai „Presto“)

RADVILIŠKIO RAJONAS

9. Lenceno namas-parduotuvė
10. Šeduvos vilnų karšykla
11. Šeduvos žydų kapinės
12. Paminklas Šeduvos žydams
13. Dingęs štetlas – Šeduvos žydų muziejus
14. Žydų žudynių vietos Šeduvos apylinkėse

PAKRUOJO RAJONAS

15. Pakruojo sinagoga
16. Senoji Pakruojo gaisrinės stoginė
17. Pakruojo štetlas
18. Linkuvos sinagoga ir mikva

JONIŠKIO RAJONAS

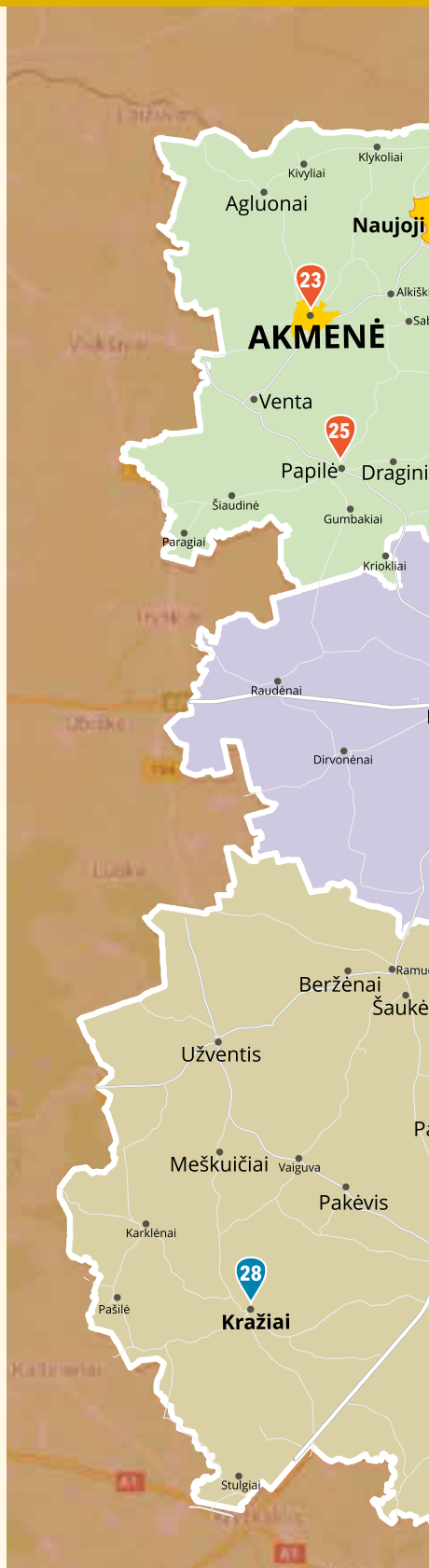
19. Joniškio sinagogų kompleksas
20. Šapočnikų šeimos namai
21. Aktoriaus Lorenzo Harvėjaus portretas
22. Naujosios Žagarės sinagogų kompleksas

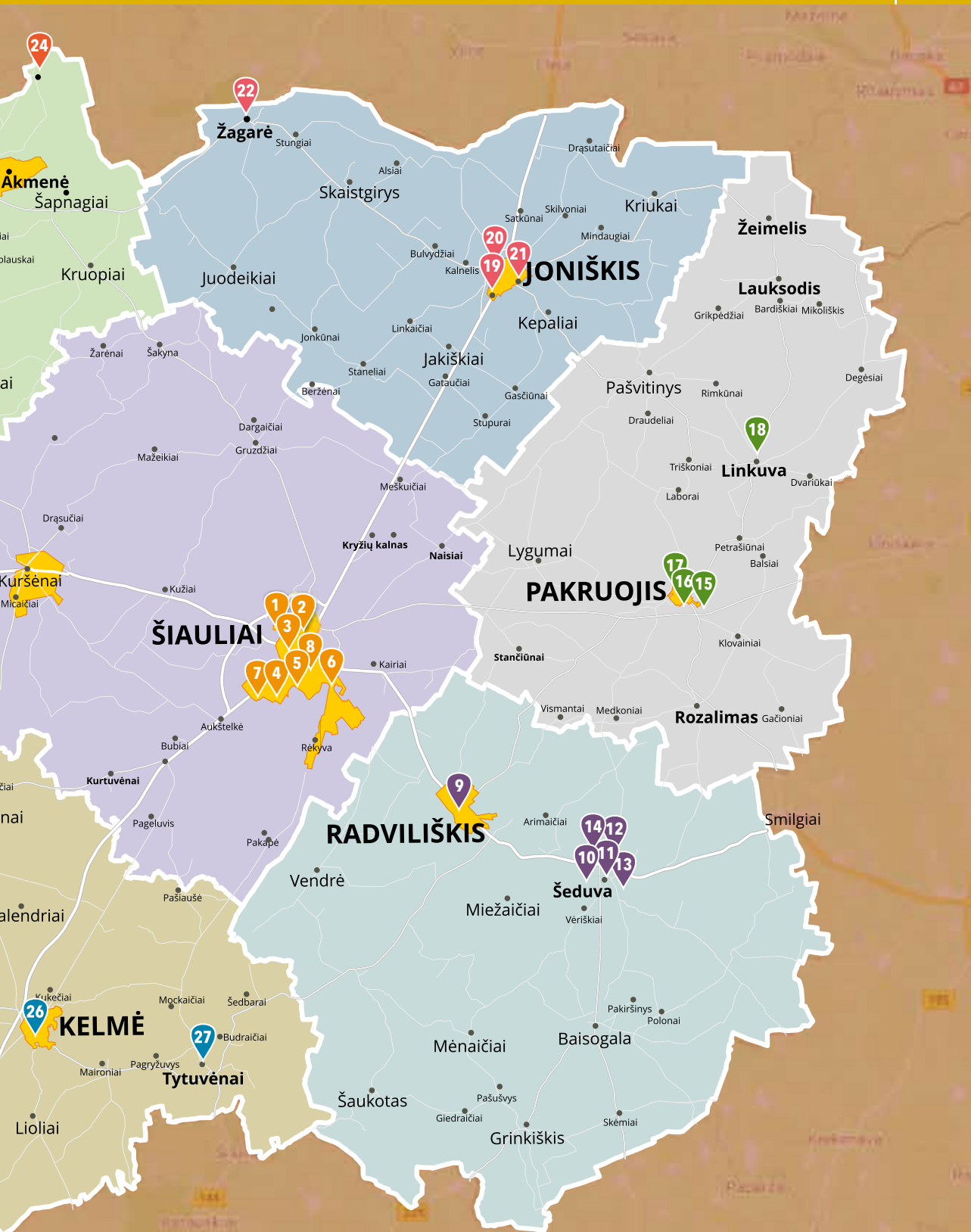
AKMENĖS RAJONAS

23. Paminklinis akmuo sunaikintoms Akmenės sinagogoms pažymėti
24. Vegerių sinagogos archeologinis kompleksas
25. Augustaičių vandens malūnas

KELMĖS RAJONAS

26. Paminklas Icchokui Merui Kelmėje
27. Tytuvėnai – žydų kurortas
28. Celkienės namas-parduotuvė

KELIAUK IR PAŽINK SU MOBILIĄJA APLIKACIJA

ŠIAULIŲ REGIONO GIDAS

- MARŠRUTAI PO ŠIAULIŲ REGIONĄ
- INFORMACIJA, KĄ PAMATYTI, VEIKTI, KUR APSISTOTI, PAVALGYTI
- AUDIOGIDAS
- INTERAKTYVUS ŽEMĖLAPIS
- PAPILDYTA REALYBĖ

iOS

ANDROID

PAVERSKITE FOTOGRAFIJĄ JUDANČIU VAIZDU!

Įdiekite savo telefone ar planšetėje nemokamą **OVERLY** programėlę

Susiraskite šiame leidinyje nuotrauką su **OVERLY** logotipu

Nuskenaukite ją programėle. Kol laikysite telefoną ar planšetę virš nuotraukos, ji bus „gyva“ – matysite filmuotus vaizdus

OVERLY ženklų pažymėtas nuotraukas rasite mūsų leidinio 1, 5 puslapiuose

VISIT ŠIAULIAI

Šiaulių turizmo informacijos centras
Vilniaus g. 213, Šiauliai
+370 41 523 110
visitsiauliai.lt

Šiaulių „Aušros“ muziejus
Vilniaus g. 74, Šiauliai
+370 41 433680
ausrosmuziejus.lt

JONIŠKIO
ISTORIJOS
IR KULTŪROS
MUZIEJUS

Joniškio istorijos ir kultūros muziejus
Vilniaus g. 6, Joniškis
+370 426 52492
joniskiomuziejus.lt

RADVILIŠKIO
VIEŠOJI
BIBLIOTEKA

Radviliškio rajono
savivaldybės viešoji biblioteka
Dariaus ir Girėno g. 9, Radviliškis
+370 422 53 168
radviliskibiblioteka.lt

Pakruojo rajono savivaldybės
Juozo Paukštelio biblioteka
Vytauto Didžiojo g. 41, Pakruojis
+ 370 421 61687
pakruojis.rvb.lt

PROJEKTĄ FINANSUOJA

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

ŠIAULIŲ
MIESTO
SAVIVALDYBĖ

UŽRAŠAI

UŽRAŠAI